

Пристап до училиште и до наставна средина I – физички, информатички и комуникациски

Вебинар 10 - помошна стручна брошура

УЧИЛИШТЕ

© Фонд за деца на Обединетите нации (УНИЦЕФ) 2014

За авторот: Боб Топинг е архитект и консултант за пристапност, како и претседател на ДизајнЕЈБЛ Инвајорментс Инк., и еден од основачите на Глобалната алијанса за пристапни технологии и средини (ГААТЕС). Боб има над триесет години искуство во практикување и настава по архитектура, со специјализација и интерес за проектирање без бариери и со универзален концепт. Во улогата како консултант за пристапност, Боб им помагал на проектантски тимови при реализација на предностите од универзалниот концепт и при проекти за пристапност во изградени и виртуелни средини.

Потребна е дозвола за репродукција на било кој дел од оваа публикација. Дозволата им се дава бесплатно на образовни или непрофитни организации. Другите ќе треба да платат мал надомест.

Координација: Паула Фредерика Хант
Уредување: Стивен Бојл
Подготовка за печат: Камила Туве Етнан

Ве молиме контактирајте со: Division of Communication, UNICEF,
На внимание на: Permissions, 3 United Nations Plaza, New York, NY
10017, USA, тел.: 1-212-326-7434;
е-пошта: nyhqdoc.permit@unicef.org

Со голема благодарност до Австралијан Еид (Австралиска помош) за цврстата поддршка на УНИЦЕФ и неговите колеги и партнери, кои се посветени на остварување на правата на децата и лицата со попреченост. Партнерството „Права, образование и заштита“ (РЕАП) придонесува кон реализација на мандатот на УНИЦЕФ за заговарање заштита на правата на сите деца и за проширување на можностите за остварување на нивниот целосен потенцијал.

Пристап до училиште и до наставна средина I – физички, информатички и комуникациски

Вебинар брошура

Како може да ви помогне оваа брошура	4
Акроними и кратенки	6
I. Вовед	7
II. Пристапност и универзален концепт - вклучување на сите	10
Што е тоа пристапност?	12
Цели на универзалниот концепт	13
Континуум на пристапност	16
Стигнување на училиште	17
Влегување в училиште	18
Движење низ училиште	18
Влегување и користење на училниците и другите простори	20
Погодности за вода, канализација и хигиена (ВКХ)	21
Игра	23
Евакуација во итни случаи	24
III. Универзален пристап до информации	25
Книги и други печатени документи	26
Најчесто користени алтернативни формати на печатење	26
Електронски документи	28
Веб-сајтови и други онлајн-наставни ресурси	28
Филмски, видео и радиодифузни ресурси	29
Софтвер и хардвер	29
IV. Инклузивни комуникациски стратегии	32
Комуникација лице в лице	32
Комуникација на далечина	33
V. Заклучоци	34
Дополнителни ресурси	35
Поимник	38
Анекс 1: Листа за проверка на пристапност	40
Фусноти	45

Како може да ви помогне оваа брошура

Целта на оваа брошура и придружниот вебинар е да се поддржи мисијата на УНИЦЕФ преку помагање на вработените и нашите партнери да ги разберат основните концепти на **пристапност** и **универзален концепт** кои се однесуваат на образованието како во физичката, така и во наставната средина, со акцент врз децата со попреченост.

Во оваа брошура ќе се запознаете со:

- *Правото на секое дете да добие образование, вклучувајќи ги и децата со попреченост.*
- *Придобивките што пристапните училишта ги обезбедуваат за целата заедница.*
- *Барьерите со кои се ограничува пристапот до образование за децата со попреченост.*
- *Концептот и придобивките на пристапноста.*
- *Поимот, целите и придобивките на универзалниот концепт.*
- *Континуумот на пристапност и како тој се применува при проектирањето училишта.*
- *Важноста на обезбедување книги и други наставни материјали во формати што може да ги читаат и да ги разберат сите деца.*
- *Стратегии за информирање на децата во соодветни пристапни формати.*
- *Важноста на ефективна поддршка за сите деца при комуникација в училиница.*
- *Стратегии на поддршка при комуникација со децата со попреченост.*

За подетални насоки околу програмите за инклузивно образование, ве молиме земете ги предвид следниве брошури во оваа серија:

1. Конципирање на инклузивното образование и негова контекстуализација во мисијата на УНИЦЕФ
2. Дефинирање и класификација на попреченоста
3. Законодавство и политики за инклузивно образование
4. Собирање податоци за детската попреченост
5. Мапирање на децата со попреченост кои не одат на училиште
6. ЕМИС и децата со попреченост
7. Партнерства, застапување и комуникација за социјални промени
8. Финансирање на инклузивното образование
9. Инклузивни предучилишни програми
10. Пристап до училиште и до наставна средина I – физички, информатички и комуникациски (оваа брошура)
11. Пристап до училиште и до наставна средина II – универзален наставен концепт
12. Наставници, инклузивна настава и педагогија во чиј центар се децата
13. Учество на родителите, семејството и заедницата во инклузивното образование
14. Планирање, мониторинг и евалуација

Како се користи оваа брошура

Во овој документ ќе најдете рамки во кои се сумирани клучните точки од секој дел и во кои се препорачува дополнителна литература. Клучните зборови се задебелени во текстот и опфатени во поимник на крајот од брошурата.

Ако во било кое време сакате да се навратите на почетокот од оваа брошура, едноставно кликнете врз изразот „Вебинар 10 - помошна стручна брошура“ на горниот дел од секоја страница, и ќе бидете насочени кон Содржината.

За да пристапите до помошниот вебинар, само скенирајте го QR кодот.

Акроними и кратенки

ААК	Аугментативно-алтернативна комуникација
ТТ	Телопи и титли
ТВКТ	Телевизија со кајрони и титли
КФС	Компактно флуоресцентно светло
УМД	Училишта по мерка на децата
КПД	Конвенција за правата на детето
КПШ	Конвенција за правата на лицата со попреченост
ДПИС	Дигитално пристапен информатички систем
ЕПУБ	Електронска публикација
е-текст	Електронски текст
ИО	Инклузивно образование
ИСО	Меѓународна организација за стандардизација
ЛЕД	Диода што емитува светлина
mm	Милиметри
ЦОР	Цел за одржлив развој
ОН	Обединети нации
УНЕСКО	Организација на Обединетите нации за образование, наука и култура
УНИЦЕФ	Фонд за деца на Обединетите нации
ПгИ	Протокол за глас преку интернет
ВКХ	Вода, канализација и хигиена
УПИС	Упатства за пристапност на интернет-содржини
СЗО	Светска здравствена организација

I. Вовед

Клучни точки

- Пристапот до образование е право на секое дете, како и на децата со попреченост.
- Пристапните училишта се од корист за целата заедница, унапредувајќи го растот на целата општествена структура.
- Ако пристапноста се земе предвид на почетокот, дополнителните трошоци за создавање пристапно училиште се занемарливи.
- Пристапните објекти сами по себе не се доволни за пристап до образование - мора да бидат достапни и **асистивни уреди** за поддршка на учењето.
- Со **инклузивното проектирање**, потребни се и **разумни мерки на адаптација** за унапредување на **инклузијата**.

Здравите, безбедни и добро образовани деца се од суштинско значење за одржлива планета и обратно. *Извор: УНИЦЕФ*

Со оваа брошура се поддржува основната мисија на УНИЦЕФ за унапредување на правата на секое дете, насекаде, во сè што прави организацијата, преку овозможување на сите деца - вклучувајќи ги и децата со попреченост - да се развијат и да го достигнат својот полн потенцијал, без дискриминација.¹ УНИЦЕФ признава дека пристапот до образование е клучен елемент во интелектуалниот и социјалниот развој на децата, не само обезбедувајќи им можности за исполнување на својот потенцијал, туку и придонесувајќи кон одржлив развој и стабилност на земјите во кои живеат.

Пристапноста им овозможува на децата и возрасните со попреченост да ги уживаат своите права. Таа е и предуслов тие да живеат независно, и целосно и рамноправно да учествуваат во општеството.² Исто така, вклучувањето на УНИЦЕФ во изградба на училишта претставува одлична можност за заговарање квалитет на наставната средина во локален контекст, преку извонредно проектирање и изградба.

Училиштата често се центар на заедниците, како физички, така и фигуративно. Училишните објекти се и место за средби и други настани во заедницата, и се

Слика 1: Училиште во Мадагаскар со пристапна рампа (Извор: УНИЦЕФ)

користат како засолништа во случај на итни случаи како природни катастрофи и конфликти. Затоа, интегрирањето на пристапноста во проектот на училиштата им користи не само децата, туку и на целата заедница.

Проектирањето и подобрувањето на физичката пристапност на училиштата е дел од општествените промени потребни за спроведување на инклузивното образование.

Интегрирањето на пристапноста во проектирањето на училиштата обично се смета за многу скапо, додавајќи значителни трошоци на изградбата. Меѓутоа, реалноста е дека кога пристапноста ќе се интегрира во фазата на планирање на изградбата на новото училиште, градежните трошоци многу малку се зголемуваат. Всушност, во Светскиот извештај за попреченост на Светската здравствена организација од 2011 г., се забележува дека „новоградба во целосна согласност со сите барања на стандардите за пристапност обично е изводлива за еден отсто од вкупните трошоци.“³

Подобрувањето на пристапноста не мора да биде скапо. Нескапото осовременување на училиштето може да вклучи: додавање ракофати на скалите; користење средства од заедницата за изградба на дрвена рампа заради изедначување на нивото; или пребојување на вратите заради поголема видливост за децата со попречен вид.

Исто така, јасно е дека цената за општеството поради непристапни училиштата е многу висока. Ако децата со попреченост не можат да одат на училиште бидејќи зградата или наставната програма се непристапни, се јавуваат многу индиректни трошоци. Тие се: трошоци за родителите за грижа околу детето кога тоа не оди на училиште, и загуба на приходи за семејствата ако некој треба да остане дома за да се грижи за детето.

Пристапните училишни згради сами по себе нема да овозможат соодветен пристап до образование за сите деца. Способностите на децата со попреченост може значително да пораснат ако се достапни соодветни помагала и технологии за поддршка на нивните наставни потреби. Асистивен уред е алатка, технологија или друг механизам кој овозможува лицето да ги врши секојдневните задачи како на пр., движење низ заедницата, подигање предмет или читање книга. Асистивните уреди им помагаат на лицата со попреченост да ја задржат својата независност во домот, училиштето и во заедницата. Овие уреди и технологии, без оглед дали се користат како помош за мобилност или за комуникација во училишната, го поддржуваат детето со **попреченост** да учи. Со нив се промовира и се олеснува инклузивното образование, без оглед дали така му се овозможува на детето да дојде на училиште во количка, или му се помага да ја разбере лекцијата преку **Брајово писмо** или преку технологија „текст во говор“.

Разумна адаптација значи неопходна и соодветна модификација и приспособување во конкретни случаи, не наметнувајќи несразмерен и непотребен товар, за на лицата со попреченост да им се обезбеди уживање и примена на сите човекови права и основни слободи врз еднаква основа со другите (**Конвенција за правата на лицата со попреченост** - член 2, Дефиниции).

Исто така, треба да се прифати дека децата со попреченост имаат единствени потреби што треба да се исполнат за тие да имаат успех во училиште. Заедно со решавањето на општата пристапност на училиштата, потребни се и конкретни адаптации што одговараат на потребите на поединечните деца. На пример, училиштето може да има многу одлики на пристапност како што се рампи, пошироки врати, пристапни тоалети и сл., но ако детето со попреченост нема асистивен уред за одење на училиште и пристап во училишната, му се негира правото на образование. Обезбедувањето инвалидска количка од страна на училишната администрација би било разумна адаптација кон потребите на детето. Слично на тоа, детето кое има оштетен вид, има пречки во учењето или има ограничена употреба на рацете, можеби ќе има потреба од помош при решавање на писмен тест. Давањето повеќе време за решавање на тестот и

обезбедувањето пишувач би било разумна адаптација. Овие разумни адаптации се од клучно значење за да се обезбеди децата со попреченост навистина да го остварат своето право на образование.

Постојат многу цврсти општествено одржливи и економски аргументи за интеграција на пристапноста во проектирањето и изградбата на училиштата, како и за изработка на инклузивна наставна програма и средства, во поддршка на целите од Стратешкиот план на УНИЦЕФ за 2014-2017 г., заради „Подобрување на наставниот успех и рамноправно и инклузивно образование“, како и „Обезбедување чиста вода за пиење, канализација и добри хигиенски услови во училиштата (со внимание на потребите на девојчињата)“.⁴ Создавањето инклузивни училишта директно придонесува и кон постигнување на **Целите за одржлив развој** предложени од Отворената работна група, конкретно на Цел 4: „Да се обезбеди инклузивно и рамноправно квалитетно образование и да се промовираат можности за доживотно учење на сите“. Освен тоа, пристапноста е основна компонента на иницијативите на УНИЦЕФ за Училишта по мерка на децата (УМД).

Иако фокусот на оваа брошура е првенствено врз пристапни училишни згради, достапни наставни материјали и пристапни комуникациски системи, за пошироките концепти на **инклузивното образование** се зборува и во друга брошура од оваа серија со наслов „Пристап до наставна средина II - универзален наставен концепт“.

II. Пристапност и универзален концепт - вклучување на сите

Клучни точки

- Разни бариери го ограничуваат пристапот до образование за децата со попреченост.
- Пристапноста опфаќа употребливост на средината, погодностите и ресурсите од страна на лицата со попреченост.
- Со универзалниот концепт се признава различната функционална способност кај населението - тој не се однесува само на лицата со попреченост.
- Примена на осумте цели на универзалниот концепт во училиштата.
- Примена на континуумот на пристапност при проектирање училишта.

Вклучувањето на стандардите за пристапност во изградбата на сите нови згради и објекти. . . гарантира целосно разгледување на прашањата за попреченоста уште во фазата на изградба и значи многу пониски трошоци. *Извор: Промовирање пристап до изградени средини, ЦБМ.*

Бариери за образование

Децата со попреченост се соочуваат со многу бариери во пристапот до образованието што им треба за да станат здрави, среќни и продуктивни граѓани на светот. Овие бариери им го негираат правото на образование, признато со **Конвенцијата на Обединетите нации за правата на детето (КПД)** и **Конвенцијата на Обединетите нации за правата на лицата со попреченост (КПЛП)**. Со усвојувањето на овие конвенции, земјата се обврзува на сите деца, вклучувајќи ги и децата со попреченост, да им обезбеди пристап до образование.

Според КПЛП, лицата со попреченост се оние кои имаат долгорочни физички, ментални, интелектуални или сетилни нарушувања, кои во интеракција со различни бариери, може да го попречат нивното целосно и ефективно учество во општеството на еднаква основа со другите.

Постојат разни бариери кои може да се елиминираат за да се промовираат поинклузивни средини. Некои од најчестите се:

- **Институционални бариери и ставови кон децата со попреченост:**

Децата со попреченост не се вреднуваат во некои општества, што често се зацврстува со институционалните политики и практики кои исклучуваат и ги изолираат. Членот 24 од КПЛП конкретно се однесува на правата на децата со попреченост да одат на училиште, на сите нивоа. Не само што децата со попреченост имаат право да одат на училиште, туку Конвенцијата наведува и дека имаат право да посетуваат инклузивна редовна настава, а не сегрегирани програми.

Слика 2: Знак на училиште во Замбија (Извор: iStock)

- **Општествена стигма и став во врска со попреченоста:**

Стереотипите за попреченоста водат кон негативни ставови спрема децата со попреченост и нивното образование (како на пр., дека детето е „дефектно“ или дека попреченоста е казна за „гревовите“). Родителите, наставниците и директорите на училиштата често ги игнорираат правата и потребите на овие деца, што резултира со дискриминација и ги обесхрабрува родителите и децата да одат на училиште.

- **Бариери за пристап до информации и образовни материјали:**

Во многу училишта, образовните материјали и наставни методи остануваат достапни за децата со сензорни оштетувања (на видот, говорот и слухот), и со пречки при учењето и други пречки во развојот. На децата со попреченост треба да им се обезбедат инклузивни наставни методи и материјали, во инклузивни услови.

- **Бариери за пристап до физичка инфраструктура:**

Непристапното и погрешно проектирање создава физички и архитектонски бариери за децата со попреченост и нивните семејства. Ова ја попречува достапноста на образованието, услугите и објектите.

- **Ограничено разбирање и свест за пристапност, попреченост и способност:**

Често, пристапноста премногу се симплифицира, како што е размислувањето дека ставањето рампа ќе одговори на сите потреби за пристапност во училиштето. Пристапноста треба да се земе предвид во секоја фаза од патувањето на детето од дома до училница, како и за секоја активност во самото училиште. На пример, рампата нема да му помогне на дете со попреченост во видот или слухот.

Еден од најмоќните начини за решавање на ваквите бариери при проектирањето на училиштата е при процесот на планирање и одлучување за проектот, целисходно да се вклучи локалната заедница, заедно со децата со попреченост и нивните семејства. Децата со попреченост и нивните родители се експерти за сопствените потреби и често може да предложат иновативни и економични идеи. Нивното учество ќе и помогне на целата заедница подобро да ги разбере потребите на децата со попреченост и да придонесе кон нивната интеграција во заедницата.

Што е тоа пристапност?

Пристапноста е широк концепт кој ја опфаќа употребата на средината, погодностите и ресурсите од страна на лицата со попреченост. Средината вклучува физички простори, како што се училишта, детски игралишта и погодности за водоснабдување, канализација и хигиена (ВКХ). Погодностите вклучуваат пумпа, бунар или училишен мебел в училиница. Во контекст на училиштата, ресурсите вклучуваат книги и други наставни материјали, како и компјутери, компјутерски софтвер и интернет- услуги, кога се достапни.

Вклучувањето на децата со попреченост и нивните родители директно во процесот на проектирање е еден од најлесните и најефикасните начини за создавање училишта кои се вистински инклузивни и ги одразуваат локалните потреби. Децата со попреченост и нивните родители се експерти за сопствените потреби и способности, па се одличен извор на знаење и проектантски идеи.

Што е тоа универзален концепт?

Универзалниот концепт се разви од потрадиционалното гледиште дека пристапноста им служи само на лицата со попреченост. Исто како и кај попрогресивното толкување на пристапноста, универзалниот концепт ја признава различноста на функционалната способност на целото население, па ги поттикнува архитектите и другите дизајнери да проектираат згради и да дизајнираат производи што може да ги користат лица со широк опсег на способности и различни големини на телото.

Универзалниот концепт може да се примени на сè што се проектира или дизајнира, било тоа да е зграда, веб-сајт, игралиште, мебел, компјутерска програма, училишна програма или потрошувачки производ, како на пр., чајник.

КПЛП го дефинира универзалниот концепт како: „Дизајн на производи и средини што во најголема можна мера се употребливи за сите луѓе, без потреба од адаптација или специјализиран дизајн“.⁵

Концептот е во согласност со филозофијата на УНИЦЕФ за училишта по мерка на децата, каде стремежот е сите деца да се интегрираат во локалните училишта и каде детето се признава како главен корисник на наставните простори и средини, со разбирање дека учеството на семејството и на заедницата е од фундаментално значење за најдобри резултати.⁶

Слика 3: Универзалниот концепт се однесува на разновидноста на сите деца в училиница - не само на оние со попреченост. (Извор: iStock)

Цели на универзалниот концепт

Практичната примена на универзалниот концепт се постигнува преку разбирање и користење на неговите цели. Со нив се утврдуваат критериумите за информирање на процесот на проектирање и дизајнирање. Тие може да се употребат и за да се одреди степенот на универзален концепт во постојните стоки, услуги, опрема и објекти.

Во 2012 година, Центарот за инклузивен дизајн и пристап кон средината ги разви следниве осум цели на универзален концепт:⁷

Цел 1: По мерка на телото

Цел 2: Удобност

Цел 3: Свесност

Цел 4: Разбирање

Цел 5: Добробит

Цел 6: Социјална интеграција

Цел 7: Персонализација

Цел 8: Културна соодветност

Целите на универзалниот концепт се претставени подолу, заедно со примери за тоа како може да се применат на проект за училиште.

Цел 1: По мерка на телото

Одговара на многу големини и способности на телото.

Примери:

- Патеките, ходниците и вратите се доволно широки за да соберат инвалидски колички и други помагала.
- Клучите се со соодветна големина за возраста на децата што ги користат.
- Ракофатите се обликувани и со големина за мали раце.
- Поголеми копчиња на прекинувачи и други уреди за ракување на лицата со функционални ограничувања кои имаат намалена фина моторика или подвижност на рацете. Контрастни бои/тонови заради нивна упадливост во средината.

Цел 2: Удобност

Одржување на барањата во рамките на посакуваното телесно функционирање.

Примери:

- Без скали на влезот за сите корисници.

Слика 4: Работна површина со простор за колената на дете што користи инвалидска количка (Извор: Дани Ресурсен центар)

Слика 5: Училиници со рамен пристап во училиште во Бурунди. (Извор: УНИЦЕФ)

- Кога се користат рампи, тие не се претрмни.
- Вратите не се отвораат тешко. Едноставен дизајн на рачките, како широки лостови наместо тркалезни кваки, со кои децата со ограничено движење на рацете може да ја отворат вратата.
- Таблата и полиците им се на дофат на сите деца, и тие комотно пишуваат, вклучувајќи ги и корисниците на инвалидска количка и лицата со помал раст.
- Осветлувањето, топлината и влагата во училиниците може да се контролираат.
- Бучавата е минимална.

Цел 3: Свесност

Битните информации лесно се восприемаат со помош на различни сетила.

Примери:

- Знаци со голем контраст на боите и тоновите, **тактилни информации и пиктограми**.
- Буквите на ознаките се доволно големи за информациите да се видат оддалеку.
- Достапно е толкување на **знаковен јазик** и/или **помошни системи за слушање** на глувите или наглувите деца.
- Достапни се образовни материјали во алтернативни формати како Брајово писмо, аудио-верзија, **телопи и титли** (ТТ), и сл.
- Контраст на боите и тоновите меѓу сидот и подот.

Цел 4: Разбирање

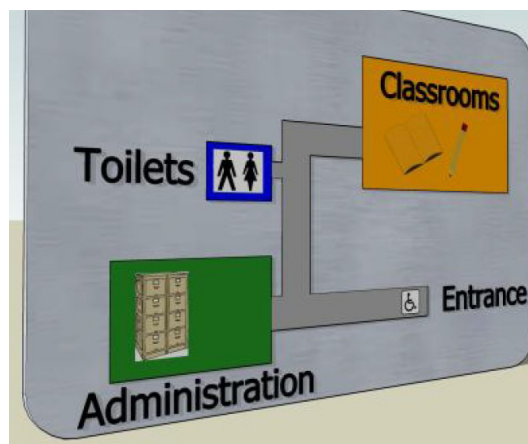
Методите на функционирање и користење се интуитивни, јасни и недвосмислени.

Примери:

- Ознаките на просториите насекаде се наоѓаат на иста висина на вратите, од страната на бравата.
- Се користи кодирање со бои за идентификување на слични елементи и простори, на пр., вратите на училиниците се со различна боја од вратите на канцелариите.
- Секаде каде што е можно, се користат пиктограми.

Слика 6: Рачки со поширок лост полесно се користат од секого. (Извор: MoneyBlogNewz)

Слика 7: Тактилна мапа со испапчени симболи, пиктограми и голем контраст на бои. (Извор: УНИЦЕФ)

Цел 5: Добробит

Придонес кон унапредување на здравјето, избегнување болести и превенција на повреди.

Примери:

- Достапни се родово соодветни тоалети.
- Има ракофати на двете страни од скалите и рампите.
- Се користат штитници кога пречките над главата се толку ниски што некој може да си ја удри главата.
- Училиците се подалеку од извори на мирис (како на пр., тоалети) и се добро проветрени.

Цел 6: Социјална инклузија

Третирање на сите групи со достоинство и почит.

Примери:

- Училишните влезови се адаптирани за сите деца, заедно со децата со попреченост.
- Децата со попреченост се в училища со други деца на нивна возраст.
- Се избегнуваат „специјални“ погодности за децата со попреченост. Ако ги има, тие треба да ја максимализираат инклузијата.
- Исти **наставни ресурси** се користат за сите деца.

Цел 7: Персонализација

Вклучување можности за избор и изразување на индивидуалните желби.

Примери:

- Тоалетите имаат соодветен степен на приватност и безбедност. Менструалните хигиенски потреби не ги ограничуваат девојките со попреченост да одат на училиште.
- Кога се користат скали, на истото место има и рампи.
- Наставните ресурси како на пр., ножици, се соодветни за левучари и деснаци.

Слика 8: Пристапен тоалет, Индонезија (Извор: УНИЦЕФ)

Слика 9: Инклузивна училишница - дете со слаб вид чита документ во Брајово писмо (Извор: Испратете ги СИТЕ мои пријатели в училиште)

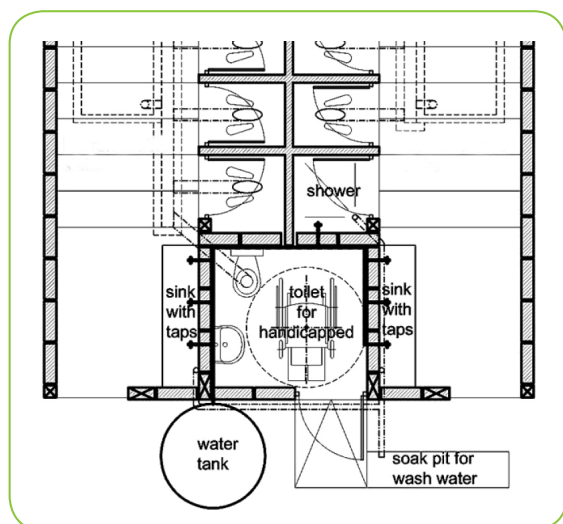
Слика 10: Тоалет со пристап по скали и по рампа (Извор: УНИЦЕФ)

Цел 8: Културна соодветност

Почитување и зацврстување на културните вредности и општествено-срединскиот контекст при секој проект.

Примери:

- Изгледот на училиштето ги одразува културните норми.
- Има родово соодветни погодности, како на пр., одвоени тоалети за девојките.
- Наставните ресурси вклучуваат културно соодветни информации и примери.

Слика 11: План на тоалети во Руанда
(Извор: УНИЦЕФ)

Слика 12: Локален систем на градба употребен за училиште на Соломонските Острови (Извор: УНИЦЕФ)

Сите деца, вклучувајќи ги и оние со попреченост, имаат право да одат во добро проектирано, правилно изградено и безбедно училиште во чиј центар се децата. Ако се примени универзалниот концепт за изградба на ново, или за реновирање на постоечко училиште, тоа ќе доведе до создавање на инклузивни средини кои се пристапни и употребливи за сите, вклучувајќи ги и децата со попреченост.

Еден од најуникатните аспекти на универзалниот концепт е тоа што ако успешно се примени во проектот, ќе биде невидлив! Како што илустрираат претходните примери, училиштето, училницата, веб-сајтот, сликовницата, игралиштето или санитарниот објект што ги следат принципите на универзалниот концепт ќе изгледаат сосема исто како и сите други. Едноставно се работи за добар дизајн кој секој може да го користи.

Континуум на пристапност

Кога се размислува за проектирање на училиште, пристапноста и универзалниот концепт не треба да се сметаат за посебни елементи. Тие се дел од меѓусебно поврзан систем на проектантски услови кои треба да се земат предвид почнувајќи од планирањето на концептот во заедницата, преку нивото на деталност на дизајнирање на рамката за вратата, па сè до сите елементи на дизајнот меѓу овие крајности. Слика 13 ја илустрира ваквата дизајнерска филозофија, именувана како континуум на пристапност.

Континуумот на пристапност може да се гледа како синцир на настани или како патување на детето од домот, преку заедницата, во училиштето, и потоа во училницата. Како и кај сите синцири, ако една алка се скине, синцирот ќе се прекине. За да се одговори на потребите за одење на училиште на децата со попреченост и нивните семејства, синцирот мора да биде целосен. На пример, ако синцирот е целосен од куќата на детето до вратата од училницата, но ако вратата е премногу тесна за инвалидска количка,

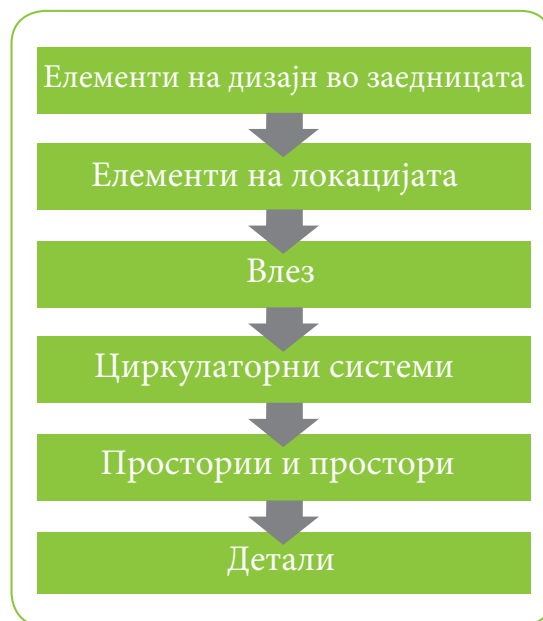

синцирот ќе се прекине и детето нема да може да присуствува на наставата.

Слично на тоа, ако патот кон училиштето е полн со пречки и спречки, некој со слаб вид нема да може безбедно да патува на училиште.

Сите кои се вклучени во проектирање училишта се поттикнуваат да ги земат предвид стандардите за пристапност низ целиот континуум на пристапност, што може да значи соработка со други партнери, организации и членови на заедницата надвор од образовниот сектор.

Ова ја нагласува важноста на мултисекторскиот пристап. На пр., неколку компоненти се вон опфатот на образовниот сектор во земјата. За дете со пречки во мобилноста секојдневно да оди на училиште, потребна е интервенција од секторот за транспорт/патишта. Потоа, секторот за јавни работи може да биде вклучен околу пристапот до училиштето; социјалните служби околу асистивните уреди; здравството околу потврдата за попреченост; а образовниот сектор околу наставните материјали во алтернативен формат, заедно со обучени и сензибилизирани наставници и училишна управа. Ако сите овие сектори не комуницираат и не соработуваат, синцирот нема да биде целосен и ќе има скршена алка.

Слика 13: Континуум на пристапност
(Извор: ГААТЕС).

Доаѓање на училиште

Доаѓањето од дома на училиште може да биде предизвик за секое дете, но е особено тешко за децата со попреченост. Патиштата што децата ги користат за да стигнат до училиште треба да бидат безбедни, без пречки и добро одржувани.

Главните патишта/прометни артерии обично имаат многу сообраќај и движење по коловозите, што доведува до опасност од несреќи за децата. Исто така, недостигот на тротоар или означена патека и бучните патишта предизвикуваат непријатност и збунетост кај децата со оштетен слух.

Повторно, обезбедувањето децата со попреченост да стигнат на училиште вклучува мултисекторски пристап меѓу различните министерства вклучени во урбанистичкото планирање. Други компоненти на овој пристап може да бидат: проверки на пристапот заради идентификување на бариерите и вклучување на заедницата, особено на лицата со попреченост, утврдување и надминување на пречките и заговарање политички опции со кои се овозможуваат пристапни заедници.

Слика 14: Одење на училиште (Извор: Испратете ги СИТЕ мои пријатели на училиште)

Општите препораки за стратегиите на пристапност што треба да се разгледаат при изградба на нови патишта до училиштата, или кога тие се реновираат за да се отстранат пречките, се: обезбедување рамни површини кои се цврсти и стабилни, како и рампи на рабниците од улиците и други промени во нивото; кастрење на дрвјата долж патиштата за да бидат чисти; и ставање рабник или пречка на работ од патот каде има вертикален пад или стрмнина.

Влегување в училиште

Пречекувањето на децата в училиште започнува на главниот влез. Многу е важно децата со попреченост и нивните семејства да влезат на ист влез како и другите деца. Посебниот влез за децата со попреченост ги издвојува и ги стигматизира и не е во согласност со принципите на универзалниот концепт, т.е. концептот за училишта по мерка на децата. Влезовите не треба да имаат скали и треба да бидат доволно широки за децата со инвалидски колички и други помагала. Влезните врати/порти треба да имаат најмалку 850mm ширина кога се отворени.

Некои од најчестите бариери се нерамни и неодржувани влезни површини. Штитниците од крави во многу градови и села ставени на главната порта се бариера за децата со попреченост кои користат **помагала за движење** и не можат самостојно да ги пречекорат. Лизгачките порти или хармоники-врати кои обично ги има во училишните згради, се закана за секого, но особено за децата со отежната мобилност или слаб вид.

Некои општи препораки за пристапност кои треба да се разгледаат кога се гради ново училиште, или кога се реновира за да се отстранат бариерите, се: обезбедување добро одржуван рамен пристап до училиштето. Мазниот под во зградата обезбедува комотен пристап за сите ученици и наставници, и ќе биде од корист за децата и возрасните со попреченост. Сите површини треба да бидат цврсти и рамни, со завршна обработка што не се лизга во сите временски услови. Рабниците долж патеките за пристап во објектот треба да имаат соодветна закосеност за инвалидски колички или други помошни уреди со тркала заради пристап како и за сите останати.

Движење низ училиштето

Ходници и патеки

Патеките и ходниците треба да бидат доволно широки за наставникот или детето во инвалидска количка да поминат друго дете или возрасен кој оди во иста или спротивна насока.

Слика 15: Училишен влез (Извор: ЦБМ)

Слика 16: Рампа на влез во училиште (Извор: Ханет Хименез)

Општите препораки за пристапни ходници и патеки се: ширина од најмалку 1.500mm, иако најпосакуваната ширина е 1.800mm за двајца корисници на инвалидска количка да може да се разминат. Треба да се избегнуваат сидни објекти долж главните патеки. Пешачките патеки, особено оние надвор, треба редовно да се одржуваат.

Скали

Многу деца со попреченост користат скали, вклучувајќи ги и оние со оштетен вид или со патерици и бастуни. Погодностите како ракофати, ги чинат скалите побезбедни за сите корисници во зградата, а не само за децата со попреченост.

Најчестата бариера на скалилата и скалите е непостоењето на ракофати, често само со парпет на отворената страна и контраст во бојата/тонот, заедно со раб за водење долж скалилата.

За предниот раб на скалилата и ракофатите треба да се предвиди контраст во бојата/тонот, како и тактилни плочки за предупредување пред работ на скалилата. Спиралните скали и скалилата со остри свиоци треба да се избегнуваат бидејќи многу почесто предизвикуваат сопнување.

Рампи

Патеката до рампите не треба да врви низ песочни или калливи површини, бидејќи тие се исклучително тешки за корисниците на инвалидска количка и патерици. Општите препораки за влезовите со рампи се тие да бидат чисти, без возила или други елементи, и да не бидат заклучени. Аголот или наклонот на рампата не треба да биде поголем од 1:12 (за секој пораст од 1 единица висина, должината на рампата треба да биде 12 единици). Се претпочита поблаг наклон од 1:15 степени, бидејќи количката полесно се маневрира и бара помал напор. Горниот и долниот раб на рампата треба да бидат рамни со подот и со патеката што води до неа. Рампите во форма на буквата L (со платформа за вртење или одмориште) и рампите со вртење наназад се користат доколку постои голема висинска разлика, за да може корисниците да се одморат и да се намали вкупниот ефект од должината. Ширината на рампата треба да биде барем 1.500mm, но се претпочита ширина од 1.800mm за да се овозможи разминување на двајца корисници на инвалидска количка. Рампите, особено тие што се надвор, треба редовно да се одржуваат.

Слика 17: Деца кои го користат сидот на ходникот како ориентир (Извор: Христијанска мисија за слепите)

Слика 18: Дете пристапува во тоалет - напипува тактилни ленти на патеката и безбедносни рабници (Извор: Влада на Танзанија)

$X =$ хоризонтално растојание
 $Y =$ промена во висината
 Пример: $X=4000, Y=200$: Наклон $= \frac{X}{Y} = \frac{4000}{200} = 20$

Наклонот на рампата е изразен како однос 1 : 20, што значи дека за секоја единица промена во висината има 20 единици хоризонтално растојание

Слика 19: Наклон на рампата (Извор: ГААТЕС, Боб Топинг)

Влегување и користење на училниците и другите простори

Училниците и другите наставни простори треба да бидат осветлени, проветрени, тивки и флексибилни. Мебелот треба да биде соодветен за возраста и попреченоста, а просторот да овозможува различно групирање на учениците за низа наставни активности. Распоредот треба да биде флексибилен за да има соодветен простор за децата со попреченост и за нивната помошна опрема. Вратите треба да бидат широки барем 850mm кога кога ќе се отворат.

Најчести пречки во училниците и другите наставни простори се отсуство на знаци и училници со фиксен мебел.

Општите препораки за пристапност при изградба на ново училиште или при реновирање на старо се: поставување знаци на стратешки места со светла боја/тонски контраст и поголеми букви за лесна видливост оддалеку; соодветно осветлување на знаците за видливост ноќе или при слаба светлост; табли со име и број на училницата во Брајово писмо, како и испапчени задебелени букви во боја контрастна со подлогата; некои работни површини треба да имаат подвижни клупи и столчиња за да се прилагодат кон променливите потреби на корисниците; а некои клупи и маси треба да имаат доволен простор за колената на децата во инвалидски колички - идеално, клупите треба да ги користат најмногу две-три деца и да се модифицираат со полица или простор под нив, за децата да си ги стават ранците, а седишниот простор да го користат за одмор, без да го блокираат просторот за колената. Кога е можно, подобро е да се користат столчиња и клупи со прилагодлива висина за учениците со различна големина и висина, иако е важен и детски мебел со големина за возраста; табла на помала висина е од помош за наставниците со низок раст; а низ целото училиште се препорачува нелизгав под што не прави отсјај.

Слика 20: Отворен наставен простор без отсјај на подот со постојана боја и простор под сенка. Училиште Маник Прабху, Индија (Извор: Мангала Багват)

Слика 21: Адаптиран систем за седење од картон и дрво (Извор: АдаптивенДизајн)

Подови

Најчестите пречки кај подовите се: глазирани плочки или мермер кои може да станат многу лизгави. Нерамните и неодржувани површини претставуваат тешкотија за сите, но се особено проблематични за децата, особено за оние со попреченост.

Општите препораки при изградба на ново училиште, или при реновирање на старо заради отстранување на бариерите, се: нелизгави подни материјали без, или со мал отсјај и рамномерна сенка; избегнување мозаици, кои може да бидат збунувачки; кога има различни нивоа, обезбедување рампа за изедначување на нивоата и поврзување на патеките; и поставување

седишта долж асфалтирана патека, под некаква форма на заштита, како на пр. стреа/дрво, со чист простор од 800mm x 1.200mm за да може корисниците на инвалидска количка и асистивни уреди да седат со другите на клупата.

Табли

Најчестите бариери се превисоки табли за помалите деца и децата во инвалидска количка, како и бели табли кои тешко се разликуваат од белиот сид на кој се поставени. Надворешната рамка на таблата треба да биде во контрастна боја за децата со слаб вид да ја разграничат од сидот. Слично, важно е да се користи креда или маркери во голем контраст со таблата.

Осветлување

Треба да се избегнуваат голи светилки, бидејќи нивниот отсјај предизвикуваа стрес за очите и главоболки кај сите.

Сите внатрешни површини за активности треба да се добро осветлени со 250-300 лукса и поставени за лесно читање и други активности. Ова е корисно за сите, особено за децата со оштетен слух кои читаат од усни. Ходниците и скалите треба да бидат осветлени со најмалку 100 лукса. Се препорачуваат засенчени светлосни тела, како на пр., компактни флуоресцентни светилки (ЦФЛ) или светилки со ЛЕД диоди свртени надолу.

Слика 22: Добро осветлена училница во училиште во Мјанмар (Извор: УНИЦЕФ)

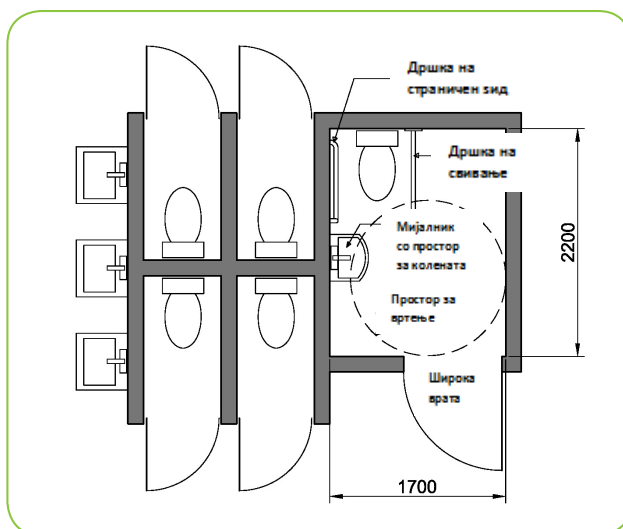
Прозорци

Симсовите од прозорците треба да се наоѓаат на 600mm над подот, овозможувајќи им на децата да гледаат надвор кога седат. Отсјајот на предметите од светлината што влегува низ прозорецот може да се минимализира со ролетни или завеси.

Вода, канализација и хигиена (ВКХ)

Општо

За сите деца треба да се обезбедат пристапни, родово чувствителни, безбедни, употребливи и функционални тоалети, со мијалници и вода за пиење. За децата со попреченост, од суштинско значење е тоалетите да имаат соодветно осветлување, како и врати и покриви за безбедност и приватност. За стекнување добри хигиенски навики треба да има вода и сапун. Пристапот до чиста вода за пиење е многу важен за менструалната хигиена на адолесцентките.

Слика 23: План на тоалетен блок со пристап за инвалидска количка (Извор: ГААТЕС, Боб Топинг)

Важно е да се напомене дека пристапните ВКХ погодности сами по себе не ги исполнуваат потребите на сите деца со попреченост. Некои деца ќе имаат потреба од помош да стигнат до тоалетот, да ги измијат рацете или да се напијат вода. Други деца со потешка попреченост може да имаат потреба од дополнителна поддршка, како што се специјални аранжмани при неможност за воздржување.

Правилното функционирање и одржување на ВКХ погодностите е пресудно за нивната одржливост и за чисти, хигиенски објекти. Треба да се изберат опрема и површини што не апсорбираат течности или нечистотија и кои лесно се чистат.

Пристапни санитарии

Непристапните тоалети може да бидат причина децата, и особено девојчињата со попреченост, да се откажат од училиште. Треба да нема бариери и пречки што го блокираат пристапот до тоалетите.

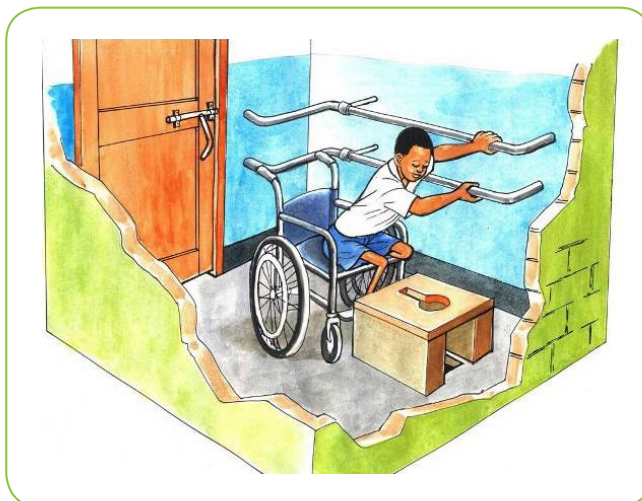
Во постојните кабините, треба да се интегрираат пристапни тоалети и да се лоцираат во близина на училишните згради.

Кабините пристапни за инвалидска количка со ве-це шолја треба да имаат минимум празен простор од 1.500mm x 1.500mm, врата широка барем 900mm која се отвора нанадвор и мијалник во кошот. Децата со намалена мобилност, но кои не користат инвалидски колички, може да имаат ве-це шолја за клечење (ако тоа одговара на локалните обичаи) со дршки за фаќање и празен простор од барем 1.200mm x 1.500mm. Рачките во форма на буквата L треба да се постават веднаш до тоалетите заради самостојно префрлање.

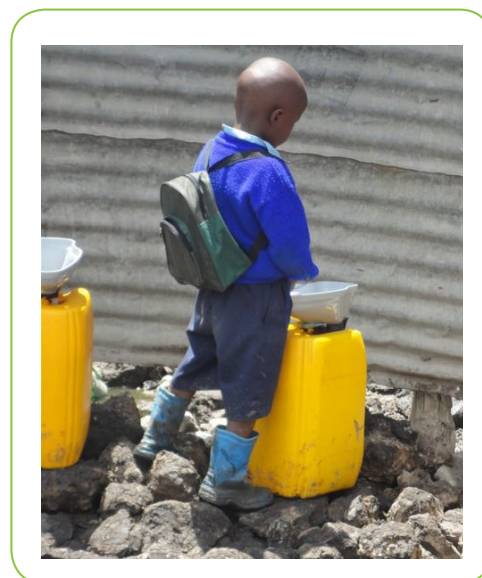
Материјалите и опремата за чистење, исто така, треба да бидат лесно достапни. Директните и непречени патеки до тоалетите ќе им помогнат на децата со оштетен вид и со помагала за движење. Вратите треба да имаат ширина од најмалку 850mm кога се отворени. Потребно е следење и насочување заради соодветно користење на пристапните капацитети од оние на кои им требаат.

Пристапни писоари

Треба да се обезбеди барем еден писоар со нивелиран пристап, како и дршки на двете страни. Тој треба да се наоѓа најблиску до влезот, на почетокот од низата со писоари.

Слика 24: Тоалет во Танзанија со тоалетно столче и ракофати (Извор: Влада на Танзанија)

Слика 25: Писоар (Извор: СуСана Секретаријат)

Пристапна вода за пиење и миење раце

Објектите за миење раце со сапун треба да се наоѓаат близу до тоалетите. Патекаата до делот со вода за пиење и миење раце, како и површината таму, треба добро да се одржува и да има чешма или пумпа на пристапно ниво. Пристапните единици за вода за пиење треба да имаат два механизми на пуштање, еден на 400mm и друг на 800mm над подот за да се овозможи ракување и со нозете, и со рацете. Треба да има и мијалник со одвод.

Најчести бариери кај објектите за вода за пиење и миење раце се: превисоки чешми и механизми за ракување до кои не може да пристапат малите деца и корисниците на инвалидски колички. Единиците за вода за пиење често се наоѓаат на подигнати платформи, што ги прави недостапни за мали деца и деца со инвалидски колички или со други седишни уреди.

Слика 26: Жена со инвалидска количка користи пункт за вода (Извор: УНИЦЕФ)

Тоалети - означување

Тоалетите треба да се означат со текст и пиктограми што се видливи и се читаат на допир. Пиктограмите на машки и женски симболи, во согласност со локалните обичаи и стандарди, со испапчени контури и јасен контраст на боите ќе бидат повидливи за секого и особено корисни за децата со оштетен вид.

Игра

Децата со инвалидски колички, патерици или одалки и нивните семејства може да користат поплочена патека со ширина од барем 1.800mm за пристап до игралиштата. Кога има разлика во нивото, треба да се обезбеди пристапна рампа за да се изедначат нивоата и да се поврзе патеката. Најблиските клупи треба да се на поплочена патека, со чистина од 800mm x 1.200 mm за инвалидска количка, под некаква strea или дрво. Реквизитите за игра треба да бидат погодни за низа способности. Треба да има површини со различна текстура заради поразновидни сетилни искуства. Површините треба да бидат цврсти и стабилни, со одлики што го намалуваат ризикот од удар и повреди. Погодните површини вклучуваат: песок, струготини, слама, вештачки дрвени влакна и струготини од рециклирана гума.

Слика 27: Училишно игралиште во Мјанмар (Извор: УНИЦЕФ)

Евакуација во итни случаи

Честа бариера при евакуација на училиштето во вонредна состојба е немањето план за итна евакуација. Ова доведува до сериозни несреќи и опасности за време на пожар, непогода или други итни ситуации. Училиниците преполни со деца може да претставуваат опасност, бидејќи кога многумина се обидуваат бргу да заминат, се создава застој и некој може да не успее да излезе.

Општите препораки се: обезбедување визуелен и звучен аларм за предупредување на децата. Сите вработени и старателите треба да учествуваат во редовни противпожарни вежби. Излезите и местата на собирање при итни ситуации и евакуација треба да бидат дел од планот за безбедност од пожар, и треба да се изработат индивидуални стратегии за евакуација на секое дете.

Слика 28: Ознака за излез (Извор: БоуБел51)

За да дознаете повеќе, одете на:

- [Прирачник за училишта по мерка на децата, УНИЦЕФ.](#)
- [Рампноправност на пристап до ВКХ во училиштата, УНИЦЕФ.](#)
- [ИСО/ФДИК 21542: 2011 \(Е\), Градежна конструкција - пристапност и употребливост на изградена средина.](#)
- [Принципи на универзален концепт, Центар за универзален дизајн, Државен универзитет во Северна Каролина.](#)
- [Цели на универзален концепт, Едвард Стајнфелд, Центар за инклузивен дизајн и пристап кон средини.](#)
- [Унапредување на пристапот до изградена средина - упатство, ЦБМ, 2008.](#)

Белешки

III. Универзален пристап до информации

Клучни точки

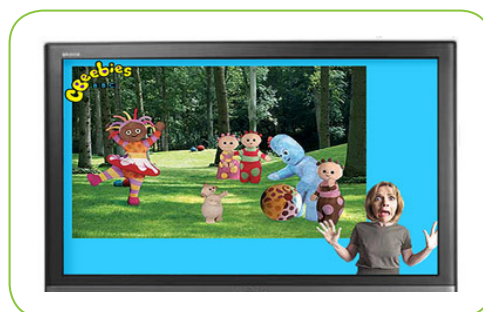
- За сите ученици треба да бидат достапни книги и други наставни материјали во формат што може да го читаат и разбираат.
- Образовниот систем треба да им обезбеди на учениците наставни материјали во формати алтернативни на печатените што најчесто се користат.
- Пристапноста во училиницата може да се зголеми преку обезбедување информации во различни формати, вклучувајќи структурирани/обележани електронски документи, како и преку употреба на пристапен софтвер и хардвер.

Учениците со попреченост што ќе се запишат в училиште треба да добијат адекватна и соодветна поддршка внатре и надвор од училиницата со вистински ресурси и помагала, како и со насочување, наставнички кадар и училишни заедници кои им излегуваат во пресрет на нивните потреби. *Извор: Испратете ги сите мои пријатели на училиште, Глобална кампања за образование, 2014*

Еден од основните концепти на инклузивното образование е да се одговори на индивидуалните потреби на учениците, вклучувајќи ги и потребите на децата со попреченост. Преку инклузивните образовни средини се промовира и поголема општествена рамноправност меѓу сите деца.

Усвојувањето инклузивен пристап налага заложба за соработка на министерствата за образование, регионалните и локалните училишни администрации, директорите и наставниците, кои треба да ги усвојат и да ги имплементираат следниве стратегии:

- Подеднакво уважување на сите ученици и вработени, заедно со персоналот, децата и младите со попреченост.
- Признавање на правото на децата и учениците на образование во местото на живеење.
- Поголемо учество на учениците во културните настани, програмите и заедниците на нивната институција.
- Испитување на културите, политиките и практиките на институцијата во поглед на почитување на разликоста на учениците во заедницата.
- Проценка на дигиталните бариери за учење и учество на сите ученици. Секој треба да има пристап, а не само

Слика 29: Објаснувања со знаковен јазик на видео (Извор: Њубискит)

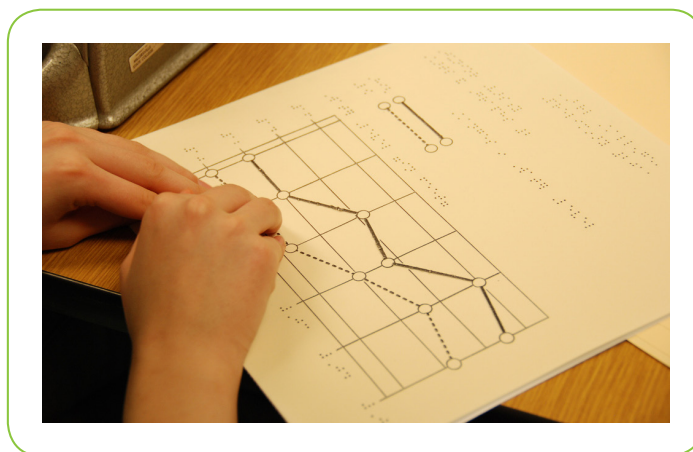
оние со видливи оштетувања или оние во категоријата „има инклузивни образовни потреби“, т.е. тешкотии при учењето.

- Ревизија на обидите за надминување на бариерите за пристап и учество во образованието, и извлекување поуки од грешките и успехите.
- Подобрување на институциите за сите лица со попреченост во заедницата, како и за учениците од училиштето.
- Негување меѓусебни односи меѓу образовните институции и заедницата. Прифаќање дека вклученоста во образованието е важен дел од вклучувањето во поширокото општество.

Од централно значење за спроведување на стратегијата за инклузивно образование е книгите и другите наставни ресурси да бидат достапни за сите ученици во формат што тие може да го читаат, користат и да го разберат. Во овој дел од брошурата ќе бидат разгледани видовите информации што обично ги има в училиница и ќе се дадат насоки за алтернативните пристапни формати што им користат на многу ученици со попреченост.

Книги и други печатени документи

Голем дел од наставата в училиница е структуриран околу читање, разбирање и дискусија за печатени материјали како книги, весници и списанија. Ако детето не може да чита поради попреченост на видот, когнитивната способност или поради тешкотии при учењето, информациите во книгата треба да бидат достапни во алтернативен формат што детето може да го користи.

Слика 30: Читање графикон во Брајово писмо (Извор: УФБ Слика)

Зошто печатените информации се недостапни за некои деца?

Мора да може да ги видите, и тоа јасно, што влијае врз децата со слепило или со слаб вид. **Можеби ќе треба да ги држите** или да вртите страници за да ги прочитате, што влијае врз децата со мала подвижност или без подвижност (поради парализа, недостаток на екстремитети или привремена повреда).

Мора да може да разберете што е напишано за да ви користи, што влијае врз децата кои не го знаат или не умеат да го прочитаат јазикот на печатениот текст, децата со ограничена писменост или оние со когнитивна попреченост, т.е. тешкотии при учењето.

Најчесто користени алтернативни формати на печатење

Брајово писмо

Брајовото писмо е тактилен систем што се состои од испапчени точки кои децата или возрасните со оштетен вид може да ги научат и да ги користат за читање со помош на прстите. Се користат испапчени точки групирани во шаблони за да претставуваат букви и зборови. Кога децата ќе научат Брајово писмо,

тие може самостојно да осознаваат нови информации за светот исто како и секое дете што умее да чита. Но, ова може да се случи само ако наставата и материјалите се достапни во Брајово писмо.

Постои компјутеризирана продукција во Брајово писмо, која е прифатен метод за обезбедување вакви документи низ целиот свет. Затоа, во сите училишта каде доаѓаат деца што читаат Брајово писмо треба да има такви печатени материјали. Меѓутоа, треба да се напомене дека не сите деца со оштетен вид умеат да читаат Брајово писмо.

Аудио-книги

Аудио-книга е снимка на книга која се чита наглас, дополнета со вербални описи на фотографии, илустрации и друга графичка содржина во печатената книга. Четирите најчести формати за дигитални аудио-книги се: УНИКОД, Електронска (е-книга), ЕПУБ 3 и ДПИС.

Дигиталната снимка има дополнителни предности во однос на аналогната снимка, со барања за помал простор на чување, обележување и означување. Затоа, таа стана префериран избор за аудио-книги во некои развиени земји. Во тек се напори да се обезбеди предностите од оваа технологија да бидат достапни и за земјите во развој.

Дигиталните аудио-книги се ефективно средство за учење и треба да бидат достапни за децата со попреченост на кои им требаат.

Крупни букви

Обезбедувањето печатени информации како документи со крупен печат е економичен начин за поддршка на учењето кај децата со попречен вид. Компјутерите им олеснуваат на училиштата сами да произведуваат книги со крупни букви, доколку има електронска верзија на текстот. Кога нема електронски текст, компјутер опремен со камера и софтвер за зголемување на сликите може да скенира и да прикажува зголемени слики од текст и графика на компјутерски монитор. Со таков вид софтвер може да се прилагоди и бојата и контрастот на текстот за да се максимализира читливоста за учениците со пречки во видот. Кога нема камери за документи, но има компјутери, волонтери може да ја пречукаат содржината на книгата за да се создаде електронска верзија што може да се уредува. Рачни лупи може да бидат нетехнолошко решение, доколку е тешко да се произведат материјали со крупен печат во отсуство на компјутери.

Слично на тоа, достапноста на камера и софтвер за зголемување на сликите во голема мера ќе ја подобри пристапноста за другите. Обезбедувањето книги и пишани информации во формати кои децата со оштетен вид или со попреченост може сами да ги користат е клучен елемент на инклузивното образование. При примена на алтернативни формати, треба да се земе предвид:

- Во денешниот свет, компјутерите играат клучна улога во производството и дистрибуцијата на информации во пристапни формати. Секогаш кога има, користете компјутерска технологија. Ако компјутерите се ретки, може да се употребат многу апликации на смарт-телефони. Ако цената за алтернативи со крупни букви не е погодна или ако нема опрема, може да се користат рачни лупи.
- На децата со попреченост треба да им бидат на располагање пристапни материјали во исто време кога им се достапни и на другите ученици како печатени документи.
- Пристапните материјали треба да им бидат на располагање на учениците без дополнителни трошоци.

Е-читачи на текст

Е-читачите на текст гласно го читаат текстот од електронски документи или веб-сајтови прикажани на компјутер, таблет, мобилен телефон или друг електронски уред. Е-читачот може да чита електронски текст, но не и фотографија, илустрација или друг графички материјал. Во пристапен документ, секоја

графика ќе има писмен опис поврзан со неа. Ова е познато како алтернативен текст или „алт текст“. Ако некој сајт или електронски документ вклучува алтернативни текстуални описи за графички содржини, е-читачот ќе го прочита наглас алтернативниот текст.

Најлесен и најекономичен начин на обезбедување пристапни информации за учениците со попречен вид е со софтвер за е-читање. Меѓутоа, пишаните материјали прво мора да постојат во електронски формат, кој го препознава е-читачот на текст, а училиштето мора да има пристап до компјутери, таблети, мобилни телефони или други електронски уреди за функционирање на ова решение.

И учениците со други видови попреченост, како на пр., дислексија, може да имаат корист од софтвер за е-читање. Со соодветна употреба, тој го подобрува читањето, правописот и граматиката на секој ученик.

Треба да се напомене и дека сите електронски документи не може да се прочитаат со е-читачи на текст. На пример, еден од најчесто користените формати на датотеки е ПДФ (пренослива датотека на документи), што понекогаш може да биде проблематичен ако авторот не планира пристапност. Форматот на документите треба да биде компатибилен со достапните уреди за е-читање.

Електронски документи

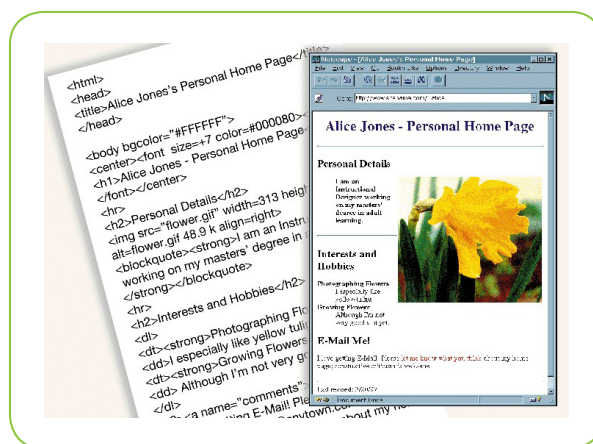
Со брзиот развој на технологијата, децата сè повеќе креираат и користат електронски документи во наставните активности на училиште. Тие се одличен ресурс за децата со оштетен вид и со други видови попреченост, бидејќи може да се креираат за читање со е-читач на текст, како и да се проверат за правописни и граматички грешки. Нивната употребливост може значително да се зголеми ако се креираат како достапни електронски датотеки, а не само како обичен текст.

Освен пишаната содржина на документот, пристапните електронски датотеки имаат скриени информации за организацијата на документот, нагласените зборови, насловите и хедерите, и сл. Е-читачите на текст и софтверот за читање на екранот ги користат овие скриени информации за полесно читање, навигација и разбирање на електронските документи. Најчестите програми за обработка на текст лесно креираат пристапни електронски датотеки доколку авторот ги користи вообичаено дадените карактеристики на документот.

Кога информациите се дадени во пристапна електронска датотека, лесно е да се конвертираат во други пристапни формати, вклучувајќи: печат со голем контраст; со крупни букви; на Брајово писмо; на други јазици; во други електронски формати; со говор; и со знаковен јазик. Затоа, училиштата треба да ги научат своите наставници и ученици да креираат пристапни електронски датотеки, за материјалите лесно да се конвертираат и да се делат со децата со попреченост.

Веб-сајтови и други онлајн-наставни ресурси

Изворите на информации достапни преку интернет сè повеќе се користат во училниците како клучна компонента во наставната програма. Децата со попреченост треба да може да пристапуваат до овие онлајн-ресурси, заедно со своите соученици. Софтверот за читање на екран и е-текст претставува

Слика 31: Пристапноста на интернет зависи од соодветно кодирање (Извор: Новел)

релативно евтин и лесно достапен метод за децата со попреченост да учествуваат во овие активности на онлајн-учење.

Меѓутоа, софтверот за е-текст и читање не еcran ограничено ќе се користи, ако веб-сајтовите не се дизајнирани за пристапност. Пристапните веб-сајтови се дизајнирани да исполнат низа услови (Упатства за пристапност на интернет-содржини [УПИС]).⁸ Кога министерствата за образование, регионалните и локалните училишни администрации, директорите на училиштата и наставниците креираат интернет-наставни ресурси, тие треба ги следат упатствата УПИС.

Филмски, видео и радиодифузни ресурси

Наставниците често користат филмови и други аудио-визуелни материјали како наставен ресурс в училища. Употребата на традиционалните филмски медиуми бргу беше надмината со ДВД и онлајн-преносот, како на пр., ЈуТјуб.

Децата кои се глуви, наглуви или тешко слушаат ќе имаат корист од титли како дополнување на аудио-компонентите на филмот или видеото. Титлите мора да бидат усогласени со дејството. Кога в училища се користи нетитлуван медиум, една стратегија би била да се обезбеди писмен препис за учениците со оштетен слух.

Алтернативно, ако детето го знае знаковниот јазик, треба да се обезбеди знаковен преведувач за аудио-содржината на филмот/видеото.

Децата со оштетен вид ќе имаат корист од опишување на видео-содржината. Опишаното видео претставува дополнителни аудио-информации со кои се опишува контекстот на филмот/видеото и она што не е очигледно од само слушање на звукот. При избор на филмски и други аудио-визуелни средства за употреба в училища, треба да се вложат сите напори за користење на медиуми кои вклучуваат титли и опишана содржина. Ако нема титли и опишана содржина, треба да се обезбеди поддршка за децата со попреченост.

Софтвер и хардвер

Вклучувањето на децата со попреченост во наставни активности в училища може да налага обезбедување на асистивна технологија конкретно за потребите на детето. Изборот на вакви технологии е огромен, но општо, може да се категоризира на шест подрачја.

Слика 32: Титлуван филм (Извор: Непознат)

Слика 33: Момчиња користат машини за чукање на Брајово писмо во училиште во Саудиска Арабија (Извор: ГААТЕС)

Хардвер за алтернативен пристап

Хардверот за алтернативен пристап е алатка со која на учениците им се нуди пристап до компјутер со помош на различни уреди. Овие алатки се алтернативни тастатури, штитници на копчиња, алтернативни глумчиња, екрани на допир, прекинувачи, интерфејс за префрлање и др. Хардверот може да опфати и едноставни ниско-технолошки уреди, како на пр., држач за контрола со молив, кој на учениците со ограничена фина моторика им овозможува да користат молив за притискање на копчињата на тастатурата.

Софтвер за алтернативен пристап

Софтверот за алтернативен пристап на учениците им нуди пристап до наставните материјали на разни начини. Овие алатки може да вклучуваат поддршка за читање, пишан излезен материјал, организација, компјутерска контрола, претворање текст во говор и говор во текст. Иако софтверските производи обично треба да се купат, постојат многу одлични производи со отворен код достапни бесплатно (види референци подолу).

Хардвер за комуникација

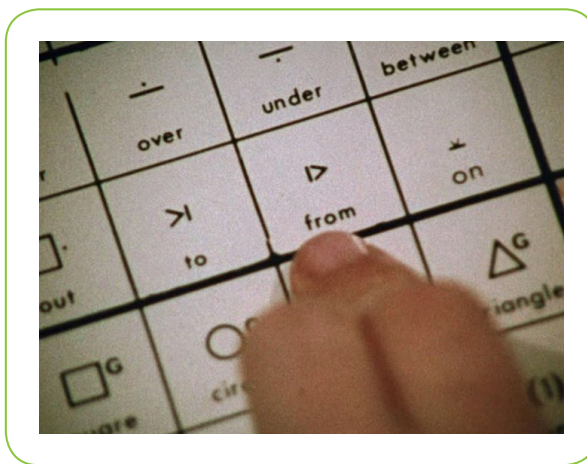
Хардверот за комуникација им овозможува на учениците да учествуваат и да комуницираат в училиница за време на часовите. Овие алатки опфаќаат ниско-технолошка опрема, како табли со симболи/слики, системи што се активираат со поглед или со движење на очите, покажувачи со глава, тастатури, екрани на допир и хај-тек опрема, како што се преносни компјутери опремени со софтвер за аугментативна и алтернативна комуникација (ААК).

Софтвер за комуникација

Софтверот за комуникација им овозможува на учениците со попреченост при комуникацијата да учествуваат во училишните дискусии со помош на алтернативни методи. Овие алатки вклучуваат поддршка за читање, пишани излезни материјали, организација, компјутерска контрола и др. Некои примери се Boardmaker, Tobii Communicator, The Grid 2 и Prologue2Go.

Хардвер за вид

Хардверот за вид на учениците со слаб вид или со слепило им овозможува пристап до пишан материјал в училиница и на интернет. Овие алатки се: пишувачи на Брајово писмо за креирање документи во него; поголеми тастатури за лесно читање на копчињата; преносни бележници за зумирање на таблата и снимање на наставникот; и разни лупи. Ниско-технолошките решенија за подобрување на пристапот до наставните материјали за децата со слаб вид се: плоча и пенкало за пишување на Брајово писмо; Тејлор-рамка за настава по математика; водич за пишување и обичен диктафон за снимање на часовите; и модели на различни предмети, тактилни мапи, глобуси, картон и конец за изработка на тактилни наставни материјали.

Слика 34: Табла со симболи/слики што се користи за комуникација (Извор: *idsgn Blog*)

Слика 35: Користење на технологија за зголемување на текст (Извор: *Непознат*)

Софтвер за вид

Софтверот за вид претставува класа на високо-технолошки алатки со кои на учениците им се овозможува пристап до наставната програма. Тој опфаќа: читачи на екран, системи за скенирање и читање, и читачи на дигитални книги. Пристапот до овој софтвер може да се поврзе со наставникот за помош при учењето, технолошките консултанти за посебни образовни потреби и со препораките од образовно-психолошката проценка. Соодветниот софтвер може да се дефинира преку испитувања со кои ќе се определи најпогодно решение и најдостапна поддршка за секој ученик.

УНИЦЕФ составува база на податоци за асистивни технологии корисни за децата со попреченост.

Во инклузивната училишница, одлуките околу хардвер и софтвер за алтернативен пристап на учениците најдобро се носат во консултации со работните терапевти, физиотерапевтите, офталмолозите, и др., кои се запознаени со способностите и потребите на ученикот. Преку проценка на функционалните способности, наставниците може од администрацијата да побараат хардверска поддршка потребна за нивните ученици со попреченост. Кога за наставниците не е достапна таква поддршка, упатства може да обезбедат експертите/ресурсните организации споменати подолу.

Напредната компјутерска и смартфон-технологија и апликации олеснуваат економично обезбедување на соодветни наставни ресурси за децата со попреченост, овозможувајќи им еднакви можности за успех во образованието како и на нивните врсници. Нетехнолошките решенија и натаму остануваат важни, како на пр., држачи за молив, зборовни картички, фото-албуми, лупи и шаблони.

Белешки

IV. Инклузивни комуникациски стратегии

Клучни точки

- Ефективната комуникација в училища е пресудна за учењето.
- Децата со попреченост често користат алтернативни методи на комуникација.
- Училиштата треба да обезбедат ефективна комуникациска поддршка за да им овозможат на децата со попреченост да комуницираат со своите наставници, како и со другите деца.

Наједноставно, инклузијата на децата со попреченост значи тие да се чувствуваат добредојдено и поддржано во своето локално училиште. Извор: Испратете ги сите мои пријатели в училиште, Глобална кампања за образование, 2014 г.

Интеракциите меѓу децата и наставниците, како и меѓу самите деца, се клучни компоненти во процесот на учење. Тие се пресудни за учењето, како и за социјално-емотивниот развој на детето. Децата со попреченост може да имаат предизвици при комуникацијата поради ограничувања во говорната способност, слушањето или разбирањето. Меѓутоа, постојат стратегии кои им помагаат на децата со попреченост, наставниците и врсниците меѓусебно да комуницираат, истовремено соработувајќи во инклузивната училища.

Комуникација лице в лице

Децата кои се глуви, наглуви, тешко слушаат или кои имаат когнитивна попреченост користат разни начини на комуникација. Некои ќе користат само говор; некои ќе користат комбинација на знаковен јазик, пишување со прст и говор; други ќе пишуваат; а трети ќе користат гестикации и гримаси за да ги дополнат своите интеракции.

Кога детето комуницира со знаковен јазик, обезбедувањето преведувач на знаковен јазик в училища е одличен начин за вклучување на детето во наставните активности. Преведувачот ќе ги преведе зборовите на наставникот и соучениците во знаци кои детето ги разбира. Слично на тоа, детето ќе зборува со помош на знаци, кои преведувачот ги разбира и му ги преведува на наставникот или соученикот.

Слика 36: Знаковен јазик за комуникација в училища (Извор: iStock)

Некои деца со нарушен слух можат да слушнат звуци само со висока или со ниска фреквенција. Затоа, тивката средина е пресудна за максималната ефективност на децата со ограничена способност за слушање. Училниците што ги користат децата со оштетен слух треба да се наоѓаат подалеку од бучни средини и да имаат што помал заднински шум од вентилатори и други апарати. Одржувањето на акустиката на училищата е важно, па ќе помогнат евтини локални материјали како дрво, кравји измет и трева на сидовите.

Други деца со оштетен слух за комуникација ќе читаат од усни. Ефективното читање од усни налага лицето и устата на говорникот да бидат добро осветлени. Наставниците треба да избегнуваат седење со грбот кон прозорецот и да не бидат свртени кон таблата додека зборуваат, затоа што така лицето ќе им биде во сенка. Осветлувањето во училищата треба да биде рамномерно и со што помалку сенки. Наставниците-мажи треба редовно да ги поткаструваат мустаќите.

На многу деца со слаб вид ќе им користи да седат близу до таблата, исто како што на децата кои читаат од усни ќе им користи да седат блиску до наставникот. Ним им користи и чујно да ги добиваат визуелните информации. На пример, наставникот кој пишува на табла, треба и гласно да кажува што пишува. Слично на тоа, ако в училища се користи слика или друга графика, наставникот треба да ја опише и истовремено да им ја покаже на децата. Давањето на истите информации во повеќе формати не е корисно само за децата со попреченост, туку им помага и на децата со различни стилови на учење.

Комуникација на далечина

Технологијата значително се смени од доаѓањето на компјутерите и мобилните телефони како средства за разговор на далечина. Со помош на тие технологии, образовните активности може да се спроведуваат на далечина во оддалечените и руралните области. Кога е можно, при наставните активности в училища, наставниците може да користат веб-камери, видео-телефони, програми со протоколи за глас преку интернет (VoIP), како што се Скајп и личните уреди за комуникација како на пр., паметните телефони. Иако не е вообичаено, сега постојат многу средства за комуникација кои може да им помогнат или да ги попречат децата со комуникациска попреченост.

Кога се размислува за користење на средства за далечинска комуникација в училища, треба да се земе предвид достапноста на таквите системи. На пример, ако се користи систем за говорна комуникација, постои ли опција со текст, што ќе му овозможи на детето со ограничен слух или говор да учествува? Ако се користи форум за дискусија, може ли да се употреби програма за читање на екран, за на глас да му се прочита на дете со слаб вид? Може ли пораките на мобилните телефони да се користат за комуникација со дете со оштетен слух? Може ли видео-функцијата на мобилните телефони да се употреби за толкување на знаковниот јазик на далечина в училища?

Достапноста и економичноста на многу нови технологии дава можности наставниците да ја презентираат наставната содржина на далечина. Многу од овие нови технологии имаат карактеристики што може да ги поддржат потребите на децата со попреченост в училища.

Дополнителни ресурси

За дополнителни ресурси околу инклузивното образование, посетете ја сеопфатната база на податоци на УНИЦЕФ на: www.inclusive-education.org.

Дополнителни онлајн-заедници на знаење и веб-платформи што го опфаќаат инклузивното образование се, но не се ограничени на:

Општи

- **Веб-сајт за инклузивно образование на Регионалната канцеларија на ЦИЕ/ЗНД, УНИЦЕФ**, http://www.unicef.org/ceecis/education_18613.html
- **Образование**, УНИЦЕФ, http://www.unicef.org/disabilities/index_65316.html
- **Мрежа за поволно образование (ЕЕНЕТ)** - <http://www.eenet.org.uk/resources/index.php>
- **Информатор за децата со попреченост**, УНИЦЕФ, 2013, http://www.unicef.org/disabilities/files/Factsheet_A5_Web_NEW.pdf
- **Упатство за сеопфатно намалување на ризиците од катастрофи: попреченоста и катастрофите**, Глобална алијанса за пристапни технологии и средини (ГААТЕС), 2014.
- **Иновации во образованието**, УНИЦЕФ, http://www.unicef.org/education/bege_73537.html
- **Зборуваме за способности**, УНИЦЕФ, 2008, http://www.unicef.org/publications/files/lts_about_ability_final_.pdf
- **Резиме по 2015-та: Правата на децата со попреченост**, УНИЦЕФ, 2014, http://www.unicef.org/post2015/files/Disabilities_2pager_FINAL_web.pdf
- **Сфатете не сериозно - како да се чуе гласот на децата со попреченост**, УНИЦЕФ, 2013, http://www.unicef.org/disabilities/files/Take_Us_Seriously.pdf
- **Правото на образование на децата со попреченост**, Документ со ставови, УНИЦЕФ, 2012, http://www.unicef.org/disabilities/files/UNICEF_Right_to_Education_Children_Disabilities_En_Web.pdf
- **ИКТ во образованието, База на податоци на УНЕСКО** - http://www.unescobkk.org/education/ict/online-resources/databases/ict-in-education-database/article/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=1335&cHash=726370c57d
- **УНИЦЕФ ги активира преговорите: младите со попреченост и иновациите; Како светот да стане инклузивен за сите** - <http://talk.unicef.org/events/achieving-inclusive-society-youth-approach-disabilities/#.VL5q4CzNCO5>
- **УНИЦЕФ, Состојбата на децата во светот 2015: Да ја преосмислиме иднината: пристапни е-книги за еднакви можности** Од Џим Фрухтерман | Бенетек - <http://sowc2015.unicef.org/stories/accessible-e-books-providing-equal-opportunity-for-all-children/>

Инклузивни средини

- **Пристапноста и развојот: пристапноста на средината и нејзините импликации по инклузивниот, одржлив и рамномерен развој за сите**, Оддел за економско-социјални работи (ДЕСА) на Секретаријатот на Обединетите нации, 2013, http://www.un.org/disabilities/documents/accessibility_and_development_june2013.pdf
- **Пристапност: Како да се проектира и да се промовира средина пристапна за сите?**, Хендикеп Интернационал, 2009, http://www.hiproweb.org/uploads/tx_hidrtdocs/AccessibilityBD_01.pdf

- **Стандарди и упатства за инфраструктура на училишта по мерка на децата**, Основни и училишта со заедничка програма (Tronc Commun), Министерство за образование на Руанда, 2009, http://www.unicef.org/french/education/files/Rwanda_CFS_guidelines.pdf
- **Компендиум за градежни работи** преземен од УНИЦЕФ, Глобална средба за набавки 2014, Одделение за градба, Сектори за набавки, УНИЦЕФ, 2014.
- **Рамноправост при пристап до вода, канализација и хигиена во училиштата**, Универзитет Емори и УНИЦЕФ, 2011, http://www.unicef.org/wash/schools/files/Equity_of_Access_to_WASH_in_Schools%281%29.pdf
- **Целите на универзалниот концепт**, Едвард Стајнфелд, Центар за инклузивен дизајн и пристап до средината, 2012, http://udeworld.com/presentations/oslo/Steinfeld.Goals_of_UD-Oslo_Final_web.pdf
- **Како да се изгради пристапна средина во земјите во развој врз основа на искуството од Програмата во Камбоџа**, Прирачници 1-4, Хендикеп Интернационал, 2008.
- **Водич на ИННЕ за добри практики: Изградба на засолништа и училишта, Интерагенциска мрежа за образование во итни случаи (ИННЕ)**, без датум, http://www.handicap-international.org.uk/Resources/Handicap%20International/PDF%20Documents/Hi%20Associations/AccessibleEnvironmentDev3_2008.pdf
- **Меѓународни најдобри практики за универзален концепт: глобален преглед**, Глобална алијанса за пристапни технологии и средини (ГААТЕС), 2006.
- **ИСО/ФДИК 21542:2011(Е), Градежништво - пристапност и употребливост на изградена средина**, http://www.iso.org/iso/catalogue_detail?csnumber=50498
- **Принципи на универзалниот концепт**, Центар за универзален дизајн, Државен универзитет во Северна Каролина, http://www.ncsu.edu/ncsu/design/cud/about_ud/udprinciples.htm
- **Промовирање пристап до изградена средина - упатства**, ЦБМ, 2008, http://www.cbm.org/article/downloads/54741/CBM_Accessibility_Manual.pdf
- **Проектирање и изградба на училишта**, УНИЦЕФ, http://www.unicef.org/education/index_56204.html#resources
- **Илустриран технички водич за стандард на пристапност при проектирање на јавни простори**, Глобална алијанса за пристапни технологии и средини (ГААТЕС), 2014, http://gaates.org/wp-content/uploads/2014/pdf/DOPS_Illustrated_Guide_140527_FINAL.pdf
- **Прирачник на УНИЦЕФ за училишта по мерка на децата**, УНИЦЕФ, 2009, http://www.unicef.org/publications/files/Child_Friendly_Schools_Manual_EN_040809.pdf
- **Вода, канализација и хигиена (ВКХ) во училиштата**, Придружен документ на Прирачникот за училишта по мерка на децата, УНИЦЕФ, 2012, www.unicef.org/publications/files/CFS_WASH_E_web.pdf

Инклузивни информации и комуникации

- **ЕјблДата** (речиси 40.000 производи во 20 категории), <http://abledata.com/>
- **Пристапни информации и комуникации - водич за мал бизнис**, Глобална алијанса за пристапни технологии и средини (ГААТЕС), 2013, http://www.gaates.org/aic/AIC_Guide_130806.pdf
- **Креирање пристапни електронски документи**, Глобална алијанса за пристапни технологии и средини (ГААТЕС), 2013, <http://www.gaates.org/documents/ICT/TipSheet-ElectronicDocuments.pdf>

- **Креирање пристапни печатени документи**, Глобална алијанса за пристапни технологии и средини (ГААТЕС), 2013, <http://www.gaates.org/documents/ICT/TipSheet-PrintDocuments.pdf>
- **ДПИС** (Дигитален пристапен информатички систем, Digital Accessible Information System), <http://www.daisy.org/education>
- **Семеен центар за технологија и попреченост**: Стотици асистивни и наставно-технолошки ресурси, <http://www.fctd.info/resources>
- **Меѓународен форум за дигитално издаваштво: ЕПУБ 3.0**, <http://idpf.org/epub/30>
- **Надворешен веб-развој: Водич за ангажирање надворешни изведувачи за развивање пристапни веб-сајтови и веб-содржина**, Глобална алијанса за пристапни технологии и средини (ГААТЕС), 2013, http://www.gaates.org/alCout/Outsourcing_2013-07-31.pdf
- **Обезбедување пристапни информации за лицата со попреченост**, Глобална алијанса за пристапни технологии и средини (ГААТЕС), 2013, http://www.gaates.org/documents/ICT/GAATES_Acc_Info.pdf
- **ТекМатрикс**: Асистивно-образовни технолошки алатки и ресурси за поддршка на учењето кај учениците со попреченост и нивните соученици. <http://techmatrix.org/>
- **База на податоци на УНИЦЕФ за асистивна технологија** (во изработка).
- **Конзорциум Уникод**, <http://unicode.org/>
- **WCAG 2.0 (УПИС 2.0) - Упатство за пристапност на интернет-содржини: воведен водич за веб-програмери**, Глобална алијанса за пристапни технологии и средини (ГААТЕС), 2013, http://www.gaates.org/alCwebdev/WebDev_2013-08-09.pdf
- **WCAG 2.0 (УПИС 2.0)** (Упатство за пристапност на интернет-содржини), Конзорциум Ворлд Вајд Веб (World Wide Web) - <http://www.w3.org/WAI/>
- Овде додадете ги вашите ресурси:

ПОИМНИК

Пристапност е широк концепт кој опфаќа употребливост на средината, погодностите и ресурсите за лицата со попреченост.

Асистивни уреди се уреди кои овозможуваат лицата со попреченост да ги извршуваат секојдневните активности. Инвалидската количка е пример за асистивен уред кој ја подобрува мобилноста. Слушниот апарат е асистивен уред кој го засилува звукот и им помага на глувите и наглувите лица. Белиот стап е асистивен уред кој им помага на лицата што се слепи или имаат слаб вид да се движат низ средината.

Асистивните слушни системи се користат во заеднички простори како што се кина или предавални за да им се помогне на лицата кои се глуви или наглуви да ги слушаат филмот или презентацијата. Тие обично го проектираат звукот на слушалки преку инфра-црвени или FM-сигнали. Може да се користи и аудио систем во обрач, кој ги праќа сигналите директно до слушното помагало на лицето.

Брајовото писмо е тактилен јазик заснован врз варијации на низа од шест точки, што се читаат преку допирање на точките со прстите.

Титлите се текстуални информации што се додаваат на видео-изворот (како на пр., телевизиска емисија, филм или ДВД), а кои може да ги читаат лица што не ги слушаат аудио-информациите.

Контраст на боја/тон е посебна промена во тонските вредности на соседните површини, за да се посочи дека се различни. Контрастот на бојата/тонот може да им помогне на лицата со слаб вид да разликуваат елементи како што се врати, огради и пречки.

Конвенцијата за правата на лицата со попреченост и нејзиниот Факултативен протокол е конвенција на Обединетите нации усвоена во декември 2006 г. конкретно за заштита на лицата со попреченост од дискриминација. За повеќе информации, посетете ја страницата: <http://www.un.org/disabilities/>

Конвенцијата за правата на детето е меѓународен договор за човекови права кој влезе во сила во 1990 г., заради заштита на правата на децата. За повеќе информации, посетете ја страницата: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>

Попреченост се дефинира како резултат од интеракцијата меѓу долгорочните физички, ментални, интелектуални или сетилни оштетувања и различните пречки во средината кои може да го попречат целосното и ефективно учество на поединецот во општеството на рамноправна основа со другите.

Инклузија постои кога се препознава потребата за трансформирање на културата, политиките и практиките во училиштето за да се одговори на различните потреби на секој ученик поединечно, како и обврска за отстранување на пречките што ја попречуваат таа можност.

Инклузивен дизајн е дизајнот на најчесто користените производи и/или услуги кои се достапни и употребливи за што повеќе луѓе - без да треба специјално да се адаптираат со специјализиран дизајн.

Инклузивното образование е „процес на третирање и одговарање на разновидните потреби на сите ученици преку поголемо учество во учењето, културата и заедницата, како и преку намалување на исклученоста во, и од образованието. Тоа вклучува промени и модификации на содржината, пристапот, структурите и стратегиите, со заедничка визија која ги опфаќа сите деца од соодветната возраст и со убедување дека државата има обврска да обезбеди образование за сите деца.“⁹

Наставни ресурси се текстови, видеа, софтвер и други материјали кои наставниците ги користат за да им помогнат на учениците да ги исполнат наставните очекувања дефинирани во наставната програма.

Помагала за мобилност се уреди кои им помагаат на лицата со ограничена мобилност да се движат низ средината. Примери на вакви помагала се патерици, колички и одалки.

Пиктограми се симболи кои претставуваат зборови или идеи. Пиктограмите обично се поинклузивни од знаците со текст, бидејќи ги има во сите култури и не бараат читателот да знае јазик.

Разумна адаптација е концепт врз основа на човековите права кој налага организациите како на пр., училиштата, да се приспособат кон потребите на секој ученик поединечно - доколку таквата адаптација не предизвикува непотребни тешкотии за училиштето.

Знаковен јазик е јазик во кој се користи систем од движења на рацете, лицето и телото како средство за комуникација, особено кај лицата кои се глуви, наглуви или тешко слушаат.

Целите за одржлив развој беа еден од главните резултати на Конференцијата Рио+20, каде државите-членки се согласија да започнат процес на развивање низа цели кои ќе се надградат врз Милениумските развојни цели и ќе се спојат со агендата за развој по 2015-та.¹⁰ За повеќе информации, посетете ја: <http://sustainabledevelopment.un.org>.

Тактилни информации се информациите за корисникот преку сетилото за допир. Примери за ова се знаци со испапчени букви и Брајово писмо, и забележливи површини за предупредување околу рабови на тротоари, рампи и други потенцијални опасности.

Универзален дизајн е дизајнот на производи и средини наменет за најголема можна употребливост од сите луѓе, без потреба од адаптација или специјализиран дизајн.

Анекс 1: Листа за проверка на пристапноста

Пристап до училиштето и наставната средина		Да	Не	Нема подат
Универзален пристап до објектите				
A	Одење на училиште			
A.1	Дали патиштата до училиштето добро се одржуваат и немаат пречки?			
A.2	Дали патиштата до училиштето немаат прометен сообраќај и се долж помирни улици?			
A.3	Дали има тротоари или означени патеки долж целиот пат?			
B	Влез во училиштето			
B.1	Кога има главна порта за пристап до училишниот двор, дали патеката до неа е без ендеци, штитници од добиток, или други пречки?			
B.2	Дали патот до влезот е доволно широк за децата кои користат колички или помагала?			
B.3	Дали има накосени рабници долж тротоарите или означените патеки кон училишната зграда?			
B.4	Дали главниот влез е ист за сите деца, вклучувајќи ги и учениците со попреченост?			
B.5	Дали главниот влез е без скалила?			
B.6	Дали споредните влезови/излези се без скалила?			
B.7	Дали подната површина на влезот и во училиштето е цврста, рамна, нивелирана и добро одржувана?			
C	Движење низ училиштето			
C.1	Ходници и пешачки патеки - дали зградата нема канали за шибер-врати?			
C.2	Ходници и пешачки патеки - Дали земјата/подните површини се цврсти и без камења, песок или кал?			
C.3	Ходници и пешачки патеки - Дали ходниците се доволно широки за разминување на деца или возрасни во колички?			
C.4	Ходници и пешачки патеки - Кога има предмети на сидовите, дали слепите или слабовидни лица може да ги забележат?			
C.5	Скали - Дали има ракофати?			
C.6	Скали - Дали ракофатите лесно се гледаат (контраст на боја/тон)?			
C.7	Скали - Дали скалилата се со контрастна боја на горниот дел, долж предниот раб?			
C.8	Подови - Има ли рампа кога се менува нивото на подот/во висна?			
C.9	Рампи - Дали влезот кон рампите е без паркирани автомобили и други пречки?			
C.10	Рампи - Дали влезот кон рампите не е заклучен?			

Пристап до училиштето и наставната средина		Да	Не	Нема подат
Универзален пристап до објектите (продолжение)				
C.11	Рампи – Дали косината на рампите е доволно блага за корисниците на колички да ги користат самостојно?			
C.12	Рампи – Дали површините на рампите се цврсти, рамни и добро одржувани?			
C.13	Рампи – Дали рампите имаат заштита од превртување на корисниците?			
C.14	Осветлување - Дали сите ходници, пешачки патеки и скали се добро осветлени?			
D	Влегување и користење на училниците и другите простори			
D.1	Дали вратите се доволно широки да пропуштат ученик во количка?			
D.2	Дали училниците се природно осветлени и може соодветно да се затемнат?			
D.3	Дали училниците се добро проветрени?			
D.4	Може ли клупите и масите во училниците да се движат, ако треба?			
D.5	Дали одредени клупи и маси во училницата имаат простор за нозете на децата во колички?			
D.6	Дали се поставени ознаки на просториите и помошните простории?			
D.7	Дали ознаките имаат контрастни бои и текст со поголеми букви?			
D.8	Дали на ознаките го пишува името и бројот на просторијата во Брајово писмо и со тактилни букви?			
D.9	Дали земјата/подните површини имаат иста боја и цврста, незлигава завршна обработка, која е рамна и добро се одржува?			
D.10	Дали црните/белите табли се поставени во висина која се дофаќа од помалите деца и децата во колички?			
D.11	Дали сите простори за активности, читање и учење се добро осветлени заради лесно читање и други активности?			
D.12	Дали прозорците се доволно ниски за децата да гледаат надвор кога седат?			
D.13	Дали има ролетни или завеси за спречување на отсјај?			
E	Вода, канализација и хигиена (ВКХ)			
E.1	Дали патеките до тоалетите се цврсти, во исто ниво и добро одржувани?			
E.2	Дали патеките до тоалетите се без бариери и пречки?			
E.3	Дали има рампи кога има различни нивоа на подот/поинаква висина на патеките до тоалетите?			
E.4	Дали патеките до тоалетите се доволно широки за разминување на дете во количка со друго дете или возрасен?			
E.5	Дали тоалетите се добро осветлени?			
E.6	Дали тоалетите имаат врати и покриви за безбедност и приватност?			

Пристап до училиштето и наставната средина		Да	Не	Нема подат
Универзален пристап до објектите (продолжение)				
E.7	Дали има пристап до чиста вода за пиење?			
E.8	Дали пристапните тоалети се на исто место со редовните тоалети?			
E.9	Дали пристапните тоалети имаат подигнати седишта за лица со попреченост?			
E.10	Дали вратата за пристапните тоалети е доволно широка за количка и поставена за да може да се затвори со количката внатре во тоалетот?			
E.11	Дали пристапните тоалети се доволно големи за корисникот на количка да влезе во тоалетот и да се сврти внатре?			
E.12	Дали има рачки во форма на буквата L на сидот до пристапната санитарија?			
E.13	Кога има пристап, дали има барем еден писоар за корисник на количка во тоалетот?			
E.14	Дали има вертикални рачки на двете страни од пристапните писоари?			
E.15	Дали има мијалник блиску до тоалетот?			
E.16	Дали чешмата со вода за пиење и миене може да се активира со рака и со нога?			
E.17	Дали тоалетите се означени со јасно видливи ознаки и патокази?			
E.18	Дали знаците вклучуваат текст и дијаграми/пиктограми?			
E.19	Дали знаците имаат контрастен текст во светла боја напишан со поголеми букви кои лесно се гледаат оддалеку?			
F	Игра			
F.1	Дали патеките до површините за игра се доволно широки за дете во количка да може да се размине со друго дете или возрасен?			
F.2	Дали има рампи онаму каде нивото и висината на површината се различни?			
F.3	Дали има простор за седење со стреа кој е поврзан со патека пристапна за инвалидска количка?			
F.4	Дали е тврда површината на просторот за игра?			
G	Евакуација на училиштето во итен случај			
G.1	Дали планот за евакуација на училиштето во итни случаи опфаќа план за евакуација на децата со попреченост?			
G.2	Дали училниците не се пренатрупани и децата можат бргу да ги напуштат?			
G.3	Дали се обезбедени визуелни и аудио аларми?			

Пристап до училиштето и наставната средина		Да	Не	Нема подат
Универзален пристап до информации				
Н	Книги и други печатени документи			
Н.1	Може ли да се обезбедат книги и наставни материјали во Брајово писмо, ако треба?			
Н.2	Дали ако треба, може да се обезбедат книги со големи букви или хардвер/софтвер за зголемување?			
Н.3	Дали ако треба, може да се обезбедат рачни лупи, зборовни картички, држачи за топка или други асистивни уреди?			
И	Електронски документи			
И.1	Може ли ако треба, да се обезбедат ДПИС и/или дигитални аудио-книги?			
И.2	Може ли ако треба, да се обезбедат читачи на ДПИС и софтвер за читање на е-текст?			
И.3	Дали се достапни компјутери за проверка на правописни и граматички грешки?			
И.4	Достапни ли се образовни материјали како структурирани/обележани електронски датотеки?			
Ј	Веб-страници и други онлајн-наставни ресурси			
Ј.1	Може ли да се обезбедат читачи за екран и софтвер за е-текст, ако треба?			
Ј.2	Дали се исполнети упатствата (УПИС) за пристапност на интернет-содржините што се користат в училиница?			
К	Филмски, видео и радиодифузни ресурси			
К.1	Дали се достапни титлувани и опишани содржини за филмови и други аудио-визуелни материјали што се користат в училиница?			
Л	Софтвер и хардвер			
Л.1	Хардвер за алтернативен пристап - може ли ако треба, да се обезбедат алтернативни тастатури, штитници за копчиња, алтернативни глумчиња, екрани на допир, прекинувачи и посредни прекинувачи?			
Л.2	Софтвер за алтернативен пристап - Може ли ако треба, да се обезбеди поддршка за читање, пишан излезен материјал, организирање, компјутерска контрола, конверзија на текст во говор и говор во текст?			
Л.3	Комуникациски хардвер - Може ли ако треба, да се обезбедат ниско-технолошки алатки, вклучувајќи опрема како табли со симболи/слики, стапчиња за уста, уреди за покажување со глава, или тастатури?			
Л.4	Комуникациски хардвер - Може ли ако треба, да се обезбедат високо-технолошки алатки како на пр., системи за покажување со поглед или со очи, екрани на допир и преносни и/или рачни компјутери опремени со софтвер за аугментативна и алтернативна комуникација?			
Л.5	Комуникациски софтвер - Може ли ако треба, да се обезбедат алтернативни методи на комуникација, кои вклучуваат поддршка за читање, пишани излезни материјали, организирање и компјутерска контрола?			

Пристап до училиштето и наставната средина		Да	Не	Нема подат
Универзален пристап до информации (продолжение)				
L.6	Хардвер за гледање - Може ли ако треба, да се обезбедат пишувачи во Брајово писмо, тастатури со поголеми копчиња, титлувани ТВ-материјали, преносливи бележници и разни лупи?			
L.7	Софтвер за гледање - Може ли ако треба, да се обезбедат високо-технолошки алатки, вклучувајќи читачи на екран, системи за скенирање и читање, и читачи на дигитални книги?			
Инклузивни комуникациски стратегии				
M	Комуникација лице в лице			
M.1	Дали е достапен превод на знаковен јазик, ако е потребно?			
M.2	Дали во училницата има тивка атмосфера?			
M.3	Дали заднинскиот шум од вентилатори и механичка опрема е минимален?			
M.4	Дали има добро осветлување за да се гледа лицето на наставникот и/или на преведувачот на знаковен јазик?			
N	Комуникација на далечина			
N.1	Кога наставниците користат технолошки решенија за наставните активности в училница, дали пристапноста се зема предвид при изборот на технологиии?			
N.2	Дали се зема предвид пристапноста на технологијата што се користи?			
N.3	Кога се користат компјутери и мобилни телефони за да се обезбеди пристап до образовни активности за учениците во оддалечени и рурални подрачја, дали се достапни алтернативни стратегии за комуникација, како на пр., текстуални и/или видео опции?			

